

Verndun Laxár og Mývatns

Umhverfisráðherra hefur nú lagt fram *frumvarp til laga um verndun Mývatns og Laxár í Suður-Pingeyjarsýslu*. Frumvarpið er að mestu samhljóða frumvarpi sama efnis sem lagt var fram veturinn 2002–2003 með einni veigamikilli undantekningu, bráðabirgðaákvæði sem heimilar stíflu

Frumvarpi þessu er ætlað að koma í stað eldri laga nr 36/1974 þar sem Skútustaðahreppur allur er verndaður ásamt Laxá og bökkum hennar allt til sjávar. Þau lög voru sett í kjölfar harðvítugrar deilu um virkjun í Laxá og umfangsmiklar vatnsveitur af vatnasvæði Skjálfandaflióts um Mývatnssveit. Sérstök friðlýsing er svo á Öskju, Herðubreiðarlindum og Skútustaðagígum, unnið er að því að gera Vatnajökul að þjóðgarði og sérstök nefnd á vegum umhverfisráðuneytisins vinnur að undirbúningi þjóðgarðs eða verndarsvæða norðan Vatnajökuls. Nýja frumvarpið gerir ráð fyrir því að nú verði aðeins áin og vatnin vernduð, auk tiltekinna votlendissvæða, einkum nálægra vatna og engja. Loks á verndunin skv. nýja frumvarpinu að ná til vatnasviðsins alls, sbr. 2. gr. Auk þess er í bráðabirgðaákvæði tekið fram að friðlýsa eigi valda staða en ekki kemur fram hvaða staðir eru og er það umtalsverður galli.

SUNN fagna sérstaklega ákvæðum frumvarpsins um gerð verndaráætlunar, sbr. 6. gr., og benda á að mikilvægt er að tryggja fjármuni til að markmið laganna náist. Hins vegar efast samtökin stórlega um að þeir fjármunir sem tilgreindir eru í fylgiskjali frá fjárlagaskrifstofu fjármálaráðuneytis hrökkvi til, en þar er aðeins um eina milljón króna að ræða.

SUNN gerðu athugasemdir við frumvarpið í apríl í fyrra:

1. SUNN áréttu að ljúka þyrfti gerð verndaráætlunar og taka þyrfti ákvarðanir um sérstakar friðlýsingar áður en eldri lög eru afnumin. Ástæðulaust virðist að láta lögin taka gildi strax, á meðan unnið er að verndaráætlun.
2. SUNN áréttu að mikilvægt sé að lögfesta ákvæði um landvörslu á svæðinu.
3. SUNN telja að reglugerðir, sbr. 3. og 4. gr., ættu að fara til umsagnar frjálsra félagasamtaka á sviði umhverfisverndar, sbr. samstarfsyfirlýsingu umhverfisráðuneytisins og frjálsra félagasamtaka frá 20. mars 2001. Ekki er síður mikilvægt að verndaráætlanir, sbr. 6. gr., og friðlýsingartillögur, sbr. bráðabirgðaákvæði, séu unnar í samráði við frjáls félagasamtök á sviði umhverfisverndar. Þetta þyrfti að lögfesta. Ennfremur telja SUNN koma til greina að frjáls félagasamtök fái fulltrúa í fagråd Náttúru-rannsóknastöðvarinnar, sbr. 8. gr.

Allar þessar athugasemdir eru ræddar rækilegar í umsögn samtakanna frá sl. ári og vísast til þeirrar umfjöllunar.

Meginröksemdin fyrir bráðabirgðaákvæði sem heimilar nýja stíflu í Laxá er sú að það sé eðlilegt að fram geti farið mat á umhverfisáhrifum. Stífluhæðin í ákvæðinu er ótilgreind og þess vegna gæti Landsvirkjun eða annar aðili látið meta umhverfisáhrif hárrar stíflu, mun hærri en þeirra tíu eða tólf metra stíflu sem stefnt virðist að. SUNN telja óeðlilegt að svæði sem eru á Ramsarskránni séu virkjunar- og athafnasvæði. SUNN myndu ennfremur andmæla kröftuglega mati á umhverfisáhrifum virkjunar í Dettifossi eða námuvinnslu úr Þingvallahrauni. Sum landsvæði á að taka frá til að nýta þau á annan hátt en orku og iðnaðar og að dómi SUNN þarf ekki að leggja í kostnað við að meta hvort á að sökkva Laxárdal að hluta eða í heild. Annars ritar Gísli Sigurðsson íslenskufraeðingur um málið á þann hátt að SUNN óskar að gera grein eftir hann, sem birtist í *Morgunblaðinu* þann 20. febrúar sl., að hluta af umsögn sinni um bráðabirgðaákvæði frumvarpsins. Greinin fylgir með.

24. febrúar 2004

f. h. SUNN, Ingólfur Ásgeir Jóhannesson, formaður, Drekaígili 5, 603 Akureyri, s. 462 1694, 869 4217
Sent Alþingi, umhverfisráðuneyti, iðnaðarráðuneyti, Umhverfisstofnun, Skútustaðahreppi,
Pingeyjarsveit, Aðaldælahreppi, Húsavíkurbýggð, RAMÝ, Landeigendafélagi Laxár og Mývatns o.fl.

Ráðherra losar fjötra Fenrisúlfs

Ráðherra umhverfismála hefur lagt fram frumvarp sem rýfur þá eiða sem svarnir voru með þjóðarsátt í lögum frá 1974 um verndun Laxár og Mývatns. Rök ráðherra eru þau að með frumvarpinu verði lögin samræmd eldra samkomulagi landeigenda og Laxárvirkjunar. Munurinn felst í því að lögin banna röskun á svæðinu nema til verndunar og ræktunar en samkomulagið gerði ráð fyrir möguleika á framkvæmdum ef landeigendur féllust á þær. Augljóst er að með lögnum vildi alþingi leysa heimamenn undan hugsanlegum þrýstingi sem fulltrúar virkjunar gætu beitt þá vegna atvinnustarfsemi í héraði eins og nú er komið á daginn.

Önnur rök ráðherra eru þau að ekki megi hafna hugmyndum Landsvirkjunar um hækkun stíflu í Laxá um 12 metra með 2 km löngu uppistöðulóni nema að undangengnu umhverfismati. Lögnum sé ætlað að opna möguleika á slíku mati. Þessi röksemdafærsla flokkast undir “ekki-rök” því að þjóðarsátt ríkir um að vernda svæðið. Það þarf því ekki að leggja í neinn kostnað til að meta áhrif þess að sökkva Laxárdal.

“Ég er hún mamma ykkar”

Á sama tíma feugar Landsvirkjun áform sín eins og úlfurinn í ævintýrinu um kiðlingana sjö sem sýndi á sér hvítkritaða loppuna til að láta kiðlingana hleypa sér inn.

Þegar farið var fram með málið í sumar var reynt að smeygja því í gegn með þeim rökum að það uppfyllti skilyrði laganna um verndun og ræktun. Sagt var að ástæðan fyrir minnkandi laxveiði í Aðaldal væri aukinn sandburður í Laxá. Með stíflu væri hægt að stöðva sandburðinn og um leið auka viðkomu laxins. Seinna var staðfest að þessar kenningar studdust ekki við neinar rannsóknir. Nokkrum mánuðum síðar þegir Landsvirkjun um að samanburður á ástandinu núna og 1978 hefur sýnt að engar breytingar hafa orðið á sandburði Laxár sem geti skýrt minnkandi laxveiði. Þar með lak loftið úr þessari blöðru Landsvirkjunar.

Í staðinn hefur Landsvirkjun hafið söng um slit á vélum vegna sandburðar úr Kráká og nauðsyn á hækkun stíflu þannig að sandurinn muni stöðvast í lóninu sem þá myndast. Að öðrum kosti verði starfseminni hætt og virkjuninni lokað með tilheyrandi atvinnuvandræðum í héraði. Má þar með öllum vera ljóst af hverju löggjafinn leysti landeigendur undan þeirri kvöð að semja við Landsvirkjun við slíkar nauðungaraðstæður. Atvinna fólks í heimabyggð hefur verið lögð að veði og Landsvirkjun hótar að fórna henni nema losað verði um fjöturinn sem hún var hneppt í með lögnum frá 1974.

Fyrir liggur að Landsvirkjun hætti vinnu við að hefta upptök sandsins í Kráká þegar í ljós kom að landeigendur ætluðu sér ekki að gefa eftir um hækkun stíflunnar. Vilji Landsvirkjun losna við sandinn væri því gott að halda áfram þeirri vinnu sem þar fór af stað og ganga síðan frá inntaksmannvirkjum þannig að þau séu sem hagkvæmust til raforkuframleiðslu miðað við núverandi aðstæður. Viðurkennt er að frágangur á inntaki var aðeins til bráðabirgða í upphafi en síðan eru liðin rúm 30 ár án þess að nokkuð hafi verið aðhafst til úrbóta.

Lón yrði varanlegt vandamál

Einnig liggur fyrir að það lón sem nú er í ráði að mynda yrði orðið fullt af sandi eftir 20-30 ár. Sýnt hefur verið fram á að ekki er raunhæft að tæma það með þeim hætti sem Landsvirkjun hefur gefið í skyn að standi til að gera. Staðan er því sú, nú 30 árum eftir að deilunni um Laxárvirkjun lauk, að Landsvirkjun kvartar sáran og talar um framtíðarlausn vegna slits af sandi á síðustu 30 árum. En sú framtíðarlausn er ekki nema til næstu 30 ára og þá verður allt komið í mikið og varanlegt óefni fyrir dalinn, náttúruna og virkjunina með sína 12 metra stíflu og stútfullt lón af sandi sem enginn mun vita hvað á að gera við. Nema þá eigi kannski að halda áfram að hækka og hækka uns framtíðardraumurinn rætist um fullan Laxárdal af vatni og sandi? Væri ekki nær að þrauka frekar önnur 30 ár í viðbót með lágmarks tilkostnaði, endurnýjun véla og varanlegum frágangi á inntakinu?

Hjáróma söngur Landsvirkjunar um að stækkun sé nauðsynleg til að tryggja framtíðaröryggi í orkumálum á svæðinu getur varla talist alvarlegt innlegg í umræðuna á sama tíma og verið er að reisa margfallt stærri virkjun við Kárahnjúka og Húsvíkingar horfa til gufuaflsvirkjunar á Þeistareykjum til að standa undir framtíðaráformum sínum í atvinnuuppbyggingu.

Eina skýringin á því af hverju Landsvirkjun er enn að hugsa um þetta mál sem aðrir landsmenn töldu að myndi liggja óhreyft til ragnaraka er að þar á bæ hefur sú hugmynd komist inn í langtímaáætlanir að stóreflis miðlunarlón í Laxárdal væri hagkvæmasti kostur sem hægt væri að hugsa sér í virkjunarmálum. Það hefur nú verið afhjúpað að Landsvirkjun ætlaði sér aldrei að halda sáttina og hlýta lögnum frá 1974. “Vituð ér enn, eða hvað?” dettur manni helst í hug. Því má tala um einbeittan brotavilja Landsvirkjunar sem einsetti sér að rjúfa um síðir eiða sína og losa sig þannig undan þeim böndum sem góðgjarnir menn komu á hana með lagabókstafinn að vopni og atvinnu heimamanna að veði vitandi fullvel að afl fyrirtækisins er slíkt að venjulegir járnfjötrar dygðu skammt.

Við þessar aðstæður hljótum við að kalla á að ráðherra umhverfismála herði fremur en losi þá fjötra sem Landsvirkjun er nú hneppt í varðandi þá ógurlegu framtíðarsýn hennar að drekkja fallegasta árstæði landsins í Laxárdal í Suður-Þingeyjarsýslu.

Gísli Sigurðsson,
vísindamaður á Stofnun Árna Magnússonar